

KRONIKA NAUKOWA

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Zaczęło się w Wiedniu. Otto Forst de Battaglia, Oskar Halecki i idea Europy Środkowej*, Łódź, 22–23 listopada 2018 roku

---

W dniach 22–23 listopada 2018 r. w Sali Rady Wydziału Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ) odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa *Zaczęło się w Wiedniu. Otto Forst de Battaglia, Oskar Halecki i idea Europy Środkowej*. W przedsięwzięciu udział wzięli: Wydział Filozoficzno-Historyczny UŁ, Instytut Historii UŁ, Katedra Historii Średniowiecznej UŁ, Austriackie Forum Kultury w Warszawie, Stacja Naukowa Polskiej Akademii Nauk (PAN) w Wiedniu oraz Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie. Patronat honorowy objął prof. dr hab. Antoni Różalski, rektor UŁ.

Istotą tego spotkania było przybliżenie postaci dwóch wybitnych historyków: Oskara Haleckiego oraz Ottona Forsta de Battaglii w kontekście ich zapatrywań na Europę Środkową. Wystąpienia zaprezentowali badacze z ośrodków naukowych polskich i zagranicznych.

Organizatorka konferencji, prof. dr hab. Małgorzata Dąbrowska z Katedry Historii Średniowiecznej UŁ, przywitała gości honorowych: ambasadora Jakuba Forsta-Battaglię z Wiednia, prorektora ds. studenckich UŁ, dr. hab. prof. UŁ Tomasza Cieślaka, prorektor ds. nauki UŁ, prof. dr hab. Elżbietę Żądzińska, dziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ, prof. dr. hab. Macieja Kokoszkę, dyrektora Instytutu Historii UŁ, dr. hab. prof. UŁ Dariusza Jeziornego, dyrektora Stacji Naukowej PAN w Wiedniu, prof. dr. hab. Bogusława Dybasia, dyrektora Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie, prof. dr. hab. Miłosa Reznika, prelegentów oraz wszystkich zebranych.

Jako pierwsza zabrała głos prorektor Elżbieta Żądzińska, wskazując na rangę czwartego już spotkania poświęconego twórczości Oskara Haleckiego, wybitnego historyka i polityka, propagującego ideę Europy Środkowej przed II wojną światową i po niej. Zwróciła uwagę na zestawienie dorobku tego badacza ze spuścizną pisarską jego przyjaciela, Ottona Forsta de Battaglii, znawcy historii Polski. Prorektor Tomasz Cieślak podkreślił znaczenie badań nad fenomenem Europy Środkowej, zarówno na polu historycznym, jak i literaturoznawczym. Wątek ten kontynuował dziekan Maciej Kokoszko, akcentując oryginalność łódzkich spotkań, za sprawą których przywrócono rangę Oskara Haleckiego w historiografii polskiej i światowej.

Moderatorem pierwszej części obrad był prof. dr hab. Tomasz Schramm (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Konferencję zagaiła Małgorzata Dąbrowska, prezentując temat: *Wspólne lekcje polskiego Ottona Forsta de Battaglii i Oskara Haleckiego*. Obaj byli uczniami benedyktyńskiego Schottengymnasium w Wiedniu i w tym czasie podjęli naukę języka polskiego, inspirowani przez swych ojców. Ojciec Ottona był kupcem żydowskim z Przemyśla, ojciec Oskara – generałem austriackim, odwołującym się do polsko-ruskich korzeni, także galicyjskich. Niemieckojęzyczna kultura Austro-Węgier nie stanęła na przeszkodzie, by zgłębiać arkana języka i kultury polskiej, choć Forst de Battaglia pozostał w Wiedniu, a Halecki wyjechał do Krakowa, gdzie podjął studia historyczne.

Dr Jakub Forst-Battaglia (Wiedeń), wnuk Ottona, wygłosił referat: *Europa Środkowa, Europa Wschodnia i Monarchia Habsburgów w koncepcjach Ottona Forsta de Battaglii i Oskara Haleckiego*. Z punktu widzenia Ottona Forsta Europę Środkową stanowiły cztery państwa: Polska, Węgry, Czechy oraz Słowacja, a za najdoskonalszą formę zjednoczenia tej części Europy uznawał imperium Habsburgów. Koncepcję Haleckiego charakteryzowała dużo szersza perspektywa, odwołująca się do federalizmu w duchu unii lubelskiej. Obaj historycy podzielali natomiast pogląd o wspólnych korzeniach kultury europejskiej, opartej na chrześcijaństwie, wolności oraz dążeniu do prawdy, sprzeciwiając się wszelkim przejawom nacjonalizmu.

Prof. dr hab. Miłoś Źeznik (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) zaprezentował referat: *Mitteleuropa avant la lettre? Die Habsburgermonarchie und ihre „historische Mission“ in der*

össtereichischen Geschistspolitik (1849–1914). Autor ukazał liczne próby przedstawienia spójnej historii monarchii Habsburgów podejmowane przez uczonych austriackich w XIX oraz XX w. Podkreślił trudne zadanie kolejnych pokoleń badaczy stojących przed wyzwaniem, jak napisać wspólną historię państwa składającego się z licznych prowincji, w których rozwijały się niezależnie od siebie regionalne szkoły historiograficzne.

Po ożywionej dyskusji drugą część konferencji otworzył referat prof. dr. hab. Rafała Stobieckiego (UŁ), zatytułowany: *Europa Oskara Haleckiego. Próby analizy portretu historiograficznego*. Prelegent przybliżył wizję Europy prezentowaną w publikacjach Haleckiego, według którego wspólnota europejska wyraźnie odróżniała się od innych cywilizacji dzięki swemu grecko-rzymskiego dziedzictwu i wartościom chrześcijańskim. W interpretacji uczonego rozbiory Rzeczypospolitej Obojga Narodów były efektem rozbratu między polityką i etyką.

Prof. dr hab. Marek Kornat (Instytut Historii PAN, Warszawa) wystąpił z referatem: *Pierwsze pytania o historyczną tożsamość Europy Środkowej (Halecki, Handelsman, Bidlo, Lukinich, Seton-Watson, Forst de Battaglia)*. Autor podkreślił, że zakończenie I wojny światowej było początkiem rewolucji geopolitycznej na Starym Kontynencie i wymusiło zdefiniowanie Europy Środkowej. Referent przedstawił, w jaki sposób kolejni historycy charakteryzowali ten obszar europejski, uznając, że jego najważniejszą cechą jest współzależność zamieszkujących go narodów oraz ich głębokie przywiązanie do wolności.

Dr Krzysztof Huszcza (Uniwersytet Wrocławski) zaprezentował referat pt. *Koncepcja Śródeuropy w publicystyce Ottona Forsta de Battaglii*. Jako literaturoznawca zwrócił uwagę, że była to podstawowa forma twórczości austriackiego uczonego, komentującego w środkowoeuropejskim kontekście wydarzenia dziejące się w Polsce. Podkreślił mediacyjną rolę Forsta de Battaglii w stosunkach między Polską a RFN po II wojnie światowej.

Kolejny panel, poprzedzony dyskusją nad przedstawionymi wystąpieniami, moderowała dr hab. prof. UŁ Katarzyna Jedynakiewicz-Mróz. Jako pierwszy głos zabrał prof. dr hab. Jan Tęgowski (Uniwersytet w Białymstoku), wygłaszając referat: *Tatarsko-ruski ród Chaleckich*. Prelegent ukazał XVI-wieczne dzieje przodków Oskara Haleckiego, zwracając uwagę na powiązania rodzinne Chaleckich ze znaczącymi rodami polskimi oraz litewskimi.

Dr hab. prof. UMK Piotr Oliński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) zaprezentował referat: *Polskie wątki w badaniach genealogicznych Ottona Forsta de Battaglii*. Podkreślił, że zainteresowania genealogiczne Forsta de Battaglii, rozpoczęte jeszcze w gimnazjum w Wiedniu, rozwinęły się w studia nad powiazaniami środkowoeuropejskich rodzin arystokratycznych, przede wszystkim rumuńskich, których krew płynęła w żyłach większości rodów Starego Kontynentu. Przedstawiciele arystokracji uczony traktował jako członków wielkiej rodziny, scalających wspólnotę europejską.

Dr hab. Jan Zieliński (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet w Bernie) zaprezentował wyniki badań zatytułowane: *Asylum helveticum. Dziesięć szwajcarskich lat Ottona Forsta de Battaglii (1938–1947)*. Opisując pobyty Forsta de Battaglii w Szwajcarii w czasie wojen światowych, wskazał, że podczas pierwszej z nich Otton znalazł się w ogniu krytyki socjaldemokratycznych dziennikarzy ze względu na swoją ożywioną działalność publicystyczną w prasie niemiecko-, francusko- i włoskojęzycznej. W trakcie II wojny światowej, ze względu na swoje żydowskie pochodzenie, Forst de Battaglia poszukiwał w Szwajcarii schronienia przed prześladowaniami. Przez wiele lat pracował w wydziale prasowym polskiego konsulatu w Bernie, jednak wobec umacniania się komunizmu w Polsce zdecydował się na rezygnację z działalności dyplomatycznej i powrócił do Wiednia. Panel zakończył się interesującą i długą dyskusją.

Drugiego dnia obrad moderatorem obu paneli był dr hab. prof. Marian Dygo (Uniwersytet Warszawski). Z pierwszym referatem wystąpił prof. dr hab. Hans-Jürgen Bömelburg (Uniwersytet w Gies-sen), prezentując temat: *Otto Forst de Battaglia i historycy niemieccy*. Prelegent podzielił relacje austriackiego badacza z niemieckimi uczonymi na dwa okresy. Jako osoba pochodzenia żydowskiego o sympatiach propolskich, Forst de Battaglia był w okresie międzywojennym przyjmowany w Niemczech bez specjalnego uznania. Sytuacja zmieniła się po II wojnie światowej, gdy doceniono jego niestrudzone wysiłki na rzecz dialogu między PRL a RFN. Jednym z narzędzi, które miało ten cel przybliżyć, były pionierskie audycje w niemieckojęzycznym radio, dotyczące historii Polski.

Jako drugi głos zabrał prof. dr hab. Bogusław Dybaś (Stacja Naukowa PAN w Wiedniu), przedstawiając referat: *Ottona Forsta de Battaglii spojrzenie na Europę przez pryzmat badań nad Janem III Sobieskim*. Forst de Battaglia przyczynił się do wzmocnienia legendy

polskiego monarchy jako wielkiego stratega wojskowego, bohatera oraz obrońcy chrześcijaństwa. Musiał przy tym zmierzyć się z dysproporcjami w ocenie władcy, wynikającymi z sukcesów na arenie międzynarodowej i porażek w polityce wewnętrznej. Mimo wielu walorów, praca Forsta de Battaglii była krytykowana ze względu na brak aparatu naukowego.

Prof. dr hab. Małgorzata Dąbrowska przedstawiła referat pt. *Papiestwo w perspektywie Oskara Haleckiego*. Skupiła się na wydanym tuż przed II wojną światową IV tomie *Wielkiej historii powszechnej*, w którym Halecki przedstawił dzieje późnośrednio-wiecznej Europy. W jego przekonaniu kluczowym problemem końca XIV i początków XV w. była schizma zachodnia, degradująca władzę papieską w chrześcijańskiej Europie. Słabość papiestwa, zdaniem uczonego, skutkowałą upadkiem Bizancjum pod naporem tureckim, mimo usilnych starań cesarzy bizantyńskich o uzyskanie pomocy z Zachodu.

W dyskusji pojawiły się pytania, na które odpowiedź przyniósł drugi panel. Otworzyło go wystąpienie pt. *Wiktoria wiedeńska i ostatni król Rzeczypospolitej w syntezach historii Polski Oskara Haleckiego*, wygłoszone przez dr. Tomasza Siewierskiego (Instytut Historii Nauki PAN, Warszawa). W dorobku Haleckiego nie znajdziemy monografii poświęconych historii Jana III Sobieskiego czy Stanisława Augusta Poniatowskiego. Ich panowanie uczony przedstawiał w pracach syntetycznych, prezentując obu monarchów w szerokim kontekście europejskim. Umocnił legendę Jana III Sobieskiego jako obrońcy chrześcijaństwa, podkreślał również, że panowanie ostatniego króla przyczyniło się do rozwoju kultury i narodu polskiego.

Ostatni władca Rzeczypospolitej był bohaterem referatu prof. dr hab. Zofii Zielińskiej (Uniwersytet Warszawski), zatytułowanego: *Stanisław August Poniatowski w oczach Ottona Forsta de Battaglii*. Podkreśliwszy zasługi Forsta de Battaglii, autora pierwszej i zarazem ostatniej biografii Stanisława Augusta Poniatowskiego, jaka ukazała się w języku niemieckim, prelegentka wskazała, że badacz austriacki napisał ją głównie w celu przedstawienia swojej wizji rozbiorów Rzeczypospolitej. Obciążając Poniatowskiego odpowiedzialnością za upadek państwa, Forst de Battaglia doceniał ważną rolę monarchy na polu kultury. Paradoksalnie rzecz ujmując, uznał, że panowanie Stanisława Augusta Poniatowskiego było początkiem kształtowania się nowoczesnego narodu polskiego.

Ostatni referat pt. *Otto Forst de Battaglia w austriackiej historiografii powojennej* należał do profesora Christopha Augustynowicza (Uniwersytet w Wiedniu). Prelegent przedstawił recepcję twórczości Forsta de Battaglii przez austriackie środowisko historyczne. Wskazał, że szczególnej krytyce poddano biografię Jana III Sobieskiego, zarzucając autorowi heroizację polskiego króla oraz wypominając braki warsztatowe. Z większym zainteresowaniem przyjęto natomiast innowacyjne prace genealogiczne Ottona Forsta de Battaglii, doceniając wysiłki historyka na rzecz utworzenia w Wiedniu Instytutu Genealogii oraz Studium Polonicum, którym zamierzał ofiarować swoją prywatną bibliotekę.

Ożywiona dyskusja zamknęła konferencję, a prof. Małgorzata Dąbrowska wyraziła nadzieję na kontynuację łódzkich spotkań poświęconych badaczom dziejów Europy Środkowej.

ALEKSANDRA SYLBURSKA

UNIwersytet ŁÓDZKI*

 <https://orcid.org/0000-0002-4969-5048>

---

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Powszechnej Najnowszej, e-mail: aleksandra.sylburska@uni.lodz.pl.